Wat hebben we het goed (voor onszelf geregeld)

Anouk Kootstra

Wat hebben we het goed

(voor onszelf geregeld)

2026 Prometheus Amsterdam

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Aan hen die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op enig recht, wordt verzocht contact op te nemen met Uitgeverij Prometheus, Herengracht 48, 1015 BN Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

© 2026 Anouk Kootstra
Omslagontwerp Bas van Vuurde
Foto auteur Jeannette Huisman
Zetwerk Elgraphic
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 4938 3

Inhoud

Een andere wereld 7
Slimme oplossingen 9
Clubsandwich 23
Iedereen noemt zich maar mens tegenwoordig 34
Een lijstje 38
Trots en schaamte 48
Echt een egaal landje 61
Aan de zuurstof 67
Je weet hoe ik ben, hè? 75

Op de universiteit 89
The world's great meritocracy 91
Verdienste 99
Diploma's 115
Is dit nu de universiteit? 126
Kritisch denken 140
Verantwoordelijke burgers 156

Aan het werk 163
Wie controleert of jij je werk goed doet? 165
Klokje 169
Met pensioen 176
Niemand heeft iets gedaan 180
Ontslagen 197
Omhooggestruikeld 202

Een goed mens 211
Schrijf erover in je boek 213
Op papier klopt het 223
Weet jij eigenlijk nog wel hoe het echt is? 235
Vaste grond 239

Noten 247

Een andere wereld

Slimme oplossingen

Op de achterbank ligt een linnen tasje met een pakje appelsap, een paar witte broodjes met kaas en een zakje met schroeven, plugjes en elektriciteitskabels. Mijn vader zit naast me in de auto, ik heb hem net opgehaald van het station. Hij komt helpen klussen. In mijn wc – zo klein dat je alleen schuin op de bril kunt zitten, met je benen naar de zijkant, wat in het begin raar voelt, net als wanneer je fiets een scheve trapper heeft – zit geen aansluiting voor een plafondlamp. Dat was in al die jaren dat ik in deze studio woon nooit een probleem, tot nu, want opeens had ik het op mijn heupen gekregen: kan daar geen lamp komen? Natuurlijk kan dat, zei mijn vader. Hij is opgeleid tot elektricien, en hoewel hij na de lts eerst een tijd in een bierbrouwerij werkte en daarna jarenlang als conducteur, weet hij nog steeds hoe het zit met de blauwe, bruine en geel-groene draadjes.

In de auto onderweg naar huis kletsen we wat. Hoe is

het op je werk, vraagt hij. Ik vertel dat ik bezig ben met een nieuw artikel dat een paar dagen later in de krant zal verschijnen. Het gaat over een algoritme waarmee de Reclassering bepaalt hoe groot de kans is dat een verdachte of veroordeelde van een misdrijf opnieuw in de fout gaat. De score die uit het algoritme rolt is belangrijk, omdat het invloed heeft op de beslissing of iemand naar de gevangenis moet of er met een taakstraf of boete vanaf komt. Het maakt dus nogal uit. Het was al bekend uit eerder onderzoek van een kritische wetenschapper dat er veel mis is met het algoritme. De foutmarges zijn zo groot dat het model nauwelijks beter voorspelt dan wanneer je een muntje opgooit. De vragen van het algoritme zijn discriminatoir en kunnen leiden tot etnisch profileren – het zorgt ervoor, bijvoorbeeld, dat arme en laagopgeleide mensen automatisch een hogere score krijgen dan rijke en hoogopgeleide mensen als ze van precies hetzelfde delict verdacht worden.

Nu had de Inspectie Justitie en Veiligheid een nieuw rapport uitgebracht over dat specifieke algoritme van de Reclassering.[1] Het was vernietigend. Het is belangrijk dat een algoritme getraind wordt op passende data, omdat het anders verkeerde inschattingen maakt. Dit model was getraind op ruim twintig jaar oude data van Zweedse *gevangenen*, terwijl het gebruikt wordt voor Nederlandse *verdachten*. En al bij de invoering, in 2018, zijn er formules verwisseld. Al die jaren heeft de Reclassering verkeerde getallen gebruikt. Daardoor rolt er in de 40.000 keer per jaar dat het algoritme gebruikt wordt nooit een kloppende voorspelling uit. Het model heeft

simpelweg nog nooit goed gewerkt. Bijna een kwart van de mensen is daardoor daadwerkelijk in een verkeerde risicocategorie terechtgekomen. Het risico bij mensen met een drugsverslaving of met psychische problematiek is bijvoorbeeld structureel te laag ingeschat. Het instrument voldoet daarnaast niet aan de privacywet AVG of aan de wettelijke vereisten voor AI-systemen, en de Reclassering had geen maatregelen getroffen om hier wél aan te gaan voldoen.

'Dat algoritme heeft dus nog nooit gewerkt!' roep ik tegen mijn vader. Ik vertel dat ik samen met collega's een artikel schrijf voor dagblad *Trouw*,[2] waarin we de kritische wetenschapper aan het woord laten die de Reclassering hier jaren geleden al voor gewaarschuwd had. Gijs van Dijck, hoogleraar juridische AI, had het algoritme zes jaar geleden onder de loep genomen en toen al gezien dat er veel mis mee was. Hij is destijds met zijn bevindingen naar de Reclassering gestapt en heeft hun een voorstel gedaan om samen een aantal van die problemen op te lossen. Maar in het gesprek dat volgde werd hem duidelijk dat de Reclassering dat helemaal niet van plan was. Ze leken het vooral vervelend te vinden dat hij kritiek leverde, vertelde Van Dijck ons. In een openbare schriftelijke reactie op de gesignaleerde problemen stelde de Reclassering dat het algoritme niet discriminerend was, dat het voldoende wetenschappelijk onderbouwd was en dat ze geen problemen zagen met betrekking tot het gebruik van oude data. Daarmee was de kous af.

Enkele maanden vóór dat Inspectieonderzoek was ik

met collega's ook op dit krakkemikkige algoritme gestuit. We bekeken de vragen die verdachten of daders moeten invullen. We lazen de kritiek van Van Dijck. We spraken andere wetenschappers, die ook hun twijfels hadden. Voordat we zouden publiceren legden we, in het kader van wederhoor, onze conclusies voor aan de Reclassering. Ze stuurden ons exact dezelfde reactie die ze jaren eerder ook al naar Van Dijck hadden gestuurd, want die was volgens de Reclassering 'nog steeds actueel'. In de tussentijd was dus niets gebeurd, niets gedaan, geen sprake van voortschrijdend inzicht – tot nu dus dat snoeiharde rapport van de Inspectie verscheen. De Reclassering zag zich alsnog gedwongen met het algoritme te stoppen, maar inmiddels hebben dus al tienduizenden mensen een verkeerd risicoprofiel gekregen.

'Hoe kan dat, hoe kán dat?' Ik word er boos van, mijn vader ook. 'Onbegrijpelijk,' zegt hij. Mensen kunnen een fout maken, twee fouten. Kan gebeuren, je kunt niet alles voorzien, je kunt niet alles weten, zeggen we tegen elkaar. Maar dit slaat alles. Ongeschikte trainingsdata, omgewisselde formules, verkeerde parameters, discriminerende variabelen, niet voldoen aan wettelijke eisen – terwijl je dus al gewaarschuwd bént. 'Heeft dan niemand daar, in al die jaren, ooit eens bedacht: goh, laat ik toch eens kijken hoe het zit, of het wel klopt wat we aan het doen zijn?' vraagt mijn vader. 'Als je gewaarschuwd wordt door zo'n wetenschapper, dan moet dat toch de aanleiding zijn om aan de slag te gaan? Hoe kán dat?'

Ik heb er mijn werk van gemaakt, maar mijn vader leest de krant beter dan ik. Hij ziet dingen die ik niet zie,

die mij niet opvallen. Hij leest met een radar die heel precies afgesteld lijkt op contraproductief beleid, op onuitvoerbare regels, op bestuurlijk falen, op genegeerde adviezen en in de wind geslagen waarschuwingen. In de auto somt hij na ons gesprek over de Reclassering moeiteloos nog wat andere voorbeelden op. 'In Australië en Nieuw-Zeeland vinden ze maanden geleden al dat er asbest zit in speelzand voor kinderen en sluiten ze de scholen,' zegt hij. 'In België halen ze het al uit de winkels. Dan blijkt deze week dat in Nederland allerlei verschillende soorten speelzand óók asbest bevatten. En dan zegt onze staatssecretaris dat ze eerst onderzoek wil laten doen om te kijken of het schadelijk is. Waarom?'

Eenmaal thuis gaan we allebei aan het werk. Mijn vader begint in de meterkast. Hij boort door de muur, legt een nieuwe draad aan, werkt alles netjes af. 'Zal ik daar anders ook nog een aansluiting maken? En wil je hier niet liever een dubbel stopcontact?' Ik was ondertussen achter mijn laptop gekropen om het interview met Van Dijck uit te tikken. 'Ik vermoed dat problematische algoritmes veel vaker voorkomen,' had Van Dijck gezegd. Maar meer regels lossen volgens hem niets op: het gaat om een houding, een wil om het beter te doen, om open te zijn, om van fouten te leren. Het gaat om verantwoordelijkheid nemen. Tik, tik, tik, ik schrijf het allemaal op.

Het gezin waarin ik opgroeide is in veel opzichten een normaal gezin – we zijn gewone mensen, zouden mijn ouders zeggen. Mijn ouders zijn arbeiders. Zij groeiden allebei op in een gezin van arbeiders, en hun ouders

ook. Dat maakt dat ze zich zonder twijfel en met trots identificeren als arbeiders, ook al werkten ze allebei tot hun pensioen in de dienstensector. Jan met de pet, de gewone man, het volk: daar horen ze bij, en expliciet niet bij die andere kant, die van hoogopgeleiden, gestudeerde mensen, mensen met macht, geld, status en invloed. Niet de wereld van managers, leidinggevenden, bazen en bestuurders, niet de wereld van politici. Mijn ouders werden van hoopvolle PvdA'ers boze PvdA'ers en daarna teleurgestelde SP'ers, maar zeggen vooral dat het voor gewone mensen uiteindelijk toch niet heel veel uitmaakt wie het land bestuurt.

Een normaal gezin dus. Mijn ouders demonstreerden niet tegen de coronamaatregelen, droegen braaf een mondkapje en waren blij toen ze zich konden laten vaccineren. Ze scheiden hun afval, al jaren, hoewel dat meer de gestroomlijnde organisatie van hun huishouden illustreert dan heel strikte duurzaamheidsovertuigingen. Ze geloven klimaatwetenschappers wanneer die zeggen dat ons een ramp te wachten staat, maar hekelen tegelijkertijd de aanpak van de overheid. 'Dan willen ze cv-ketels gaan verbieden,' zegt mijn vader. 'Iedereen moet op stel en sprong een warmtepomp. Maar de mensen die die dingen moeten gaan installeren zijn nergens te vinden. Dat werkt toch niet – wie verzint nou zoiets?'

Ik ken er wel een paar, denk ik dan. Mijn nieuwe wereld zit er vol mee, met mensen die dit soort dingen verzinnen. Met beleidsmakers en projectleiders en programmacoördinatoren, met mensen die campagnes starten, bewust-

zijn creëren, onderzoeken doen, adviezen schrijven, beleid maken en initiatieven opzetten. Daaromheen zit weer een hele cirkel van procesverbeteraars en veranderaars en coaches. Ik ken zelfs mensen die mensen coachen die mensen coachen. Zo krijg je een ketting van mensen die allemaal slimme oplossingen verzinnen en mensen die mensen helpen die slimme oplossingen verzinnen, maar is er niemand die al die slimme oplossingen moet gaan uitvoeren.

Mijn oude wereld, de wereld van gewone mensen waarin ik opgroeide in Enschede, en mijn nieuwe wereld, die van kansrijke mensen in comfortabele levens waarin ik me nu in Amsterdam begeef, botsen soms, bijvoorbeeld als het gaat om het werk dat je doet. Maar ook als het gaat om wat je doet in je vrije tijd, waar je naartoe gaat, met wie je omgaat, wat je eet en drinkt; sowieso als het gaat om smaak, om wat je mooi vindt, om wat je lekker vindt, om wat je draagt. Ze botsen ook als het gaat om je mening, hoe je de krant leest en naar het nieuws kijkt. En het heeft zelfs iets fysieks: de wereld van vroeger praat, staat, lacht, beweegt anders dan de wereld van nu.

Ik ging als eerste van mijn familie naar de universiteit. Ik ging uit huis, op kamers, naar een nieuwe stad. Ik maakte nieuwe vrienden. Ik leerde nieuwe dingen. Ik at nieuwe gerechten. Ik voerde nieuwe gesprekken. Ik bezocht nieuwe plekken. Het leidde ertoe dat we al snel erg anders werden, of beter gezegd, dat ik al snel erg anders werd – want ik ging weg, natuurlijk, zij gingen nergens heen. Ik begon gek te praten. ‘Je hebt wel

een accent gekregen zeg, daar in het westen,' zei onze buurvrouw toen ik al een tijdje studeerde en een paar dagen terug was in Enschede. Het was vanzelf gegaan. Tijdens een van mijn eerste lessen op de universiteit moest ik een presentatie geven. Het ging goed hoor, zeiden mijn nieuwe vrienden, 'maar met dat Twentse accent kunnen we je toch moeilijker serieus nemen'. Zo werd mijn accent het eerste dat verdween, niet eens heel bewust, het gebeurde gewoon.

Ik praatte gek en ik woonde gek. Niet in de buurt, om de hoek, in een eenvoudig huis in Enschede, zoals de kinderen van de vrienden van mijn ouders. Ik woonde in een studentenkamer van een paar vierkante meter aan de rand van Utrecht waar ik honderden euro's per maand voor betaalde. De eerste keer dat ik verhuisde, hielpen mijn ouders mee. We huurden een aanhanger, zetten mijn spulletjes erin en gingen aan de slag. In een huis waar je in Enschede alleen of met je partner zou wonen, ging ik met vier andere studenten wonen. Ik zat helemaal bovenin op zolder. Je kon alleen rechtop staan in een strook van een meter langs de muur. Het was zo krap dat we het bankje dat ik op het formaat van de kamer had aangeschaft – meer een soort brede stoel – alsnog uit elkaar moesten schroeven om het de trap op te krijgen. We pakten het grondig aan, we klusten dagenlang en schilderden de hele kamer. De uitzet die mijn ouders met supermarktzegels bij elkaar hadden gespaard ging mee. Maar binnen een paar maanden had ik al geleerd dat ik niet zo'n beste deal had: te klein, te duur, te ver weg van het centrum. Via via kon ik terecht

op een kamer midden in de binnenstad. Weer kwamen mijn ouders helpen met schilderen, maar bij verhuizing drie, vier, vijf, zes hielden ze ermee op.

Ik praatte gek, ik woonde gek en ik ging gek op vakantie. Op een van mijn eerste vakanties in die tijd wilde ik met een vriendin naar het zuiden. Een auto hadden we niet, het vliegtuig was duur, dus we besloten op een brommer te gaan. We deden er twee maanden over. Destijds was het nog een grappig verhaal – die gekke dochter die op een brommer naar Barcelona reed. Later liftte ik naar Praag, naar Ljubljana, naar Boedapest. Een andere keer ging ik in mijn eentje drie weken wandelen, een paar honderd kilometer ten noorden van de poolgrens, in het uiterste puntje van Zweden en Noorwegen. Ik ging er met de trein naartoe. 'Ze gaat... alleen?' vroegen hun vrienden in verwarring aan mijn ouders. 'Maar waarom dan? Vindt ze dat leuk?'

We hadden geen idee, van tevoren, dat alles zo anders zou worden, dat je, als je gaat studeren, niet alleen iets gaat leren over een onderwerp, maar dat je ook een nieuw leven krijgt dat in alles anders is dan het leven dat je had. We noemen het sociale mobiliteit, of klassenmigratie. Het zijn bijna synoniemen, maar ik vind zelf klassenmigratie wel mooi. Dat plaatst het veranderen van een sociaal milieu naast de bekendere vorm van migratie, het veranderen van land en cultuur. Daarvan weten we al: dat komt met een wirwar aan conflicterende emoties, en voor klassenmigratie is dat niet anders.

Mijn verhaal is geen uniek verhaal. Met mij zijn er vele anderen: klassenmigranten die ver gingen of van